

Türkiye’de Çok Partili Siyasal Hayatın ‘Garanti Belgesi’: 12 Temmuz Beyannamesi’nin Söylem Analizi

Atıl Cem Çiçek*

Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Kars, Türkiye

Öz

İkinci Dünya Savaşı sonrası değişen dünya denkleminde iç gelişmelerin de eklenmesiyle Türkiye’de çok partili siyasal hayata geçiş süreci başlamıştır. Yürütülmeye başlanan bu sürecin en önemli olaylarından birisi Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından yayınlanan 12 Temmuz Beyannamesi’dir. 11 Temmuz günü radyodan okunan beyanname, bir gün sonra da basına verilmiş ve siyasal hayatımızda yerini 12 Temmuz Beyannamesi olarak almıştır. İktidar ve muhalefet ilişkilerinin iyice gerildiği, çok partili siyasal hayatın tıkanıklık yaşadığı bir dönemde kaleme alınan bildiri, adeta çok partili siyasal hayatın ‘garanti belgesi’ niteliğindedir. İktidar ve muhalefet temsilcileri ile yapılan bir dizi görüşme sonucu İnönü tarafından oluşturulan beyanname, verdiği dönemselsel mesajlar ile demokrasi tarihimizdeki yerini almıştır. Beyanname, özellikle çok partili siyasal hayatın devamlılığı açısından öneme sahiptir. Tarihsel bağlam ile değerlendirildiğinde beyannamenin önemi ortaya çıkmaktadır. Yapılan analiz sonucunda beyannamenin hem iktidar hem de muhalefete mesajlar içerdiği, otoriteyi pekiştirmeye yönelik olduğu ve çok partili siyasal hayattan yana tavır alındığını gösterdiği söylenebilir. Çalışmanın amacı da bu beyannamenin siyasal ve tarihsel bağlama bağlı kalınarak açıklanmasından oluşmaktadır. Bu açıklama yapılırken nitel araştırma yöntemlerinden olan söylem analizi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: 12 Temmuz Beyannamesi, Çok Partili Siyasal Hayat, İsmet İnönü, Söylem, Söylem Analizi.

‘Warranty Certificate’ of the Multi-Party Political Life in Turkey: A Discourse Analysis of the July 12 Declaration

Abstract

With the addition of domestic developments to the world equations that changed after the World War II, the transition to multi-party political life in Turkey began. One of the most important events in this process is the July 12 Declaration published by President İsmet İnönü. The declaration read on the radio on July 11 was given to the press one day later and took its place

Makale Bilgileri /
Article Info:

Gönderim / Received:
12.01.2018

Kabul / Accepted:
30.05.2018

* Sorumlu Yazar /
Corresponding Author:

Kafkas Üniversitesi,
Kars, Türkiye
atilcemcecek@yahoo.com

Atf için / To cite this article:

Çiçek, A. C. (2018). Türkiye’de çok partili siyasal hayatın ‘Garanti Belgesi’: 12 Temmuz Beyannamesi’nin söylem analizi. *Curr Res Soc Sci*, 4(2), 83-96. doi: 10.30613/curesosc.378441

Bağlantı için / To link to this article:

<http://dx.doi.org/10.30613/curesosc.378441>

in our political life as the July 12 Declaration. The declaration issued in a period when the relations between the ruling party and the opposition were tense and the multi-party political life was in a stalemate is almost a "warranty certificate" of the multi-party political life. The declaration which was created by İnönü upon a series of meetings with the ruling party and opposition representations earned its place in our history of democracy with its periodical messages. The declaration has a prescription for the continuity of multi-party political life. When judged by the historical context, the preeminence of the declaration emerges. As a result of the analysis, the declaration includes messages for both the opposing party and the government. Also, it may be claimed that it consolidates the authority and supports multi-party political life. This study accordingly aims to explain the declaration within the political and historical context. The explanation was made using the discourse analysis which is a qualitative research method.

Keywords: July 12 Declaration, Multi-Party Political Life, İsmet İnönü, Discourse, Discourse Analysis.

Giriş

1940'lı yılların ortalarından itibaren şekillenen gerek ülke içi, gerekse ülke dışındaki gelişmeler, Türkiye'deki siyasal yapılanmanın yeni bir biçim almasının gerekliliğini de ortaya koymuştur. Ekonomik alandaki sıkıntılar, bürokratların katı uygulamaları, savaşın yarattığı çetin ortam, toprak reformuna yönelik çabalar gibi etmenler tek parti iktidarından duyulan hoşnutsuzluğu artırmıştır. Bunlara ek olarak İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan yeni dünya düzeninin koşullarının da Türkiye'yi etkilediği yadsınmaz bir gerçektir. Savaş Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin başını çektiği batı bloğunun kazanması, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin Stalin öncülüğünde Türkiye'den toprak talepleri, cumhuriyetin kuruluş felsefesi gibi etmenler birleştiğinde, Türkiye'nin batı dünyası ile birlikte hareket etmesi bir gereklilik haline gelmiştir. Özellikle Soğuk Savaş döneminin başlarında ortaya atılan ABD menşeli Truman Doktrini'nin etkisinin de Türkiye'deki çok partili siyasal hayata geçişi hızlandırdığı söylenebilir. Batı dünyasından alınacak her türlü yardımın, siyasal rejim

anlamında batıya yakın olma ile ilintili olduğu yorumu dönemin hakim görüşü olarak değerlendirilebilir.

Çok partili siyasal hayata geçişin sancısız olduğunu söylemek isabetsiz bir tespit olacaktır. Zira yılların alışkanlıkları, tek parti sistemi ve onun psikolojik altyapısı ile yoğrulan askeri ve sivil bürokratlar, tecrübesiz muhalefet vb. birtakım etmenler, girilen yolun güçlüğünü de gözler önüne sermiştir. Daha muhalefet partisi kurulur kurulmaz başlayan gerginlikler, 1946 seçimlerinde yaşananlar yüzünden devam etmiş, 1947 yılındaki muhtar seçimleri ve ara seçimlerle de hat safhaya ulaşmıştır. Siyasal partiler içerisindeki 'sert' figürlerin uzlaşmaz tutumları ile gerilen ortamın, çok partili siyasal hayatı tehlikeye düşürdüğü dönemler olmuştur. Çalışmaya temel teşkil eden 12 Temmuz Beyannamesi de çok partili hayatın bu sancılı dönemlerinde, dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından kaleme alınan ve sistemin tıkanıklığını açma yolunda sarf edilen önemli bir çaba olarak görülmektedir. Beyanname dikkatli bir incelemeye tabi tutulduğunda, özenle seçilmiş cümlelerin varlığı ortaya çıkmaktadır. Beyanname hangi sözcüklerin seçildiği, hangi bağlamın kullanıldığı, kime hitap edildiği, gömülü mesajların varlığı gibi etkenler göz önünde bulundurulduğunda söylem analizinin yapılmasının uygun olduğu düşünülmüştür.

1. Çok Partili Siyasal Hayata Geçiş

Cumhuriyetin ilanından sonraki süreçte, Türkiye'de çok partili siyasal hayata geçiş denildiği zaman genel itibariyle akla Demokrat Parti (DP)'nin kurulması gelmektedir. Ancak DP'nin kuruluşuna kadar geçen ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'nin tek partili bir yönetim sergilediği dönemde de çok partili siyasal hayat denemelerinin olduğu bilinmektedir. Bu girişimler, uzun ömürlü olmasalar da çok partili siyasal hayata geçiş provalarının cumhuriyetin ilk yıllarında gerçekleştiğini göstermektedir.

Cumhuriyetin ilanı sonrası siyasal hayatımızın ilk muhalefet partisi Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF)'dir. Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) öncülüğünde gerçekleştirilen Kurtuluş Savaşı sonrası, yeni istikamet ne

olacağına yönelik hizipleşmelerin TCF'ye temel teşkil ettiği söylenebilir. Birinci TBMM'de oluşan 'birinci' ve 'ikinci' gruplar bir süre sonra partileşmeyi de beraberinde getirmiştir. Başını Mustafa Kemal'in çektiği Birinci Grup pozitivist, radikal, seçkin ve homojen bir nitelikle şekillenmiştir. Daha sonra partileşen bu grup, Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF)'nin çekirdeğini oluşturmuştur. İkinci Grup ise aslında biraz daha gevşek bağlarla bir araya gelen, heterojen yapıda bir muhalefet koalisyonu görüntüsü vermiştir. Bu ekibi bir araya getiren temel etken, Mustafa Kemal'in radikal tutumu olmuştur (Zürcher, 2003, s. 41). İşte İkinci Grup'un partileşmiş hali de 17 Kasım 1924'te kurulan TCF olarak karşımıza çıkmaktadır. 6-7 ay gibi kısa bir süre siyasi faaliyetlerde bulunan TCF, Şeyh Sait İsyanı gerekçe gösterilerek, Takrir-i Sükun Kanunu ile çalışmaya başlayan İstiklal Mahkemelerinin muhalif sesleri susturduğu bir ortamda Vekiller Heyeti kararı ile 5 Haziran 1925'te kapatılmıştır (Tunaya, 2000, s. 709).

İlk çok partili siyasi hayat denemesinin hüsrandan sonuçlanmasından yaklaşık 5 yıl sonra, siyasi tarihimiz bu sefer de 'güdümlü' bir çok partili siyasi hayat denemesine sahne olmuştur. İktidar partisinin yanlışları, dünyadaki ekonomik bunalım, dış dünyaya rejimle ilgili verilmek istenen imaj, olası bir muhalefet partisinin iktidara da çekidüzen vereceği gibi gerekçelerle, bizzat Mustafa Kemal'in telkinleriyle şekillenen Serbest Cumhuriyet Fırkası, yine Mustafa Kemal'e yakınlığı ile bilinen Ali Fethi Bey tarafından 12 Ağustos 1930 tarihinde kurulmuştur. Kurulan bu kontrollü muhalefet partisi kısa süre sonra kontrolden çıkmış ve yapılan reformlara büyük oranda karşı, daha gelenekçi ve muhafazacı kitlelerin odağı haline gelmiştir. Özellikle Ali Fethi Bey'in gerçekleştirdiği Ege gezisi ile partinin kitlesel olarak güçlendiğini gören hükümet yetkilileri, Mustafa Kemal'in de desteğiyle muhalefet partisine sert bir tavır almış ve sonunda bu çok partili siyasi hayat tecrübesi de genel başkanın partiyi feshetmesi ile 5. ayında son bulmuştur (Tökin, 1965, ss. 72-75). Bu durum, o dönemki iktidar odaklarının muhalif bir siyasi partinin varlığını kaldıramayacağını da

göstermiştir. Zaten daha parti kurulurken partinin kuruluş şekline itiraz eden Ağaoglu (1949) henüz tek partinin iç işleyişinde bile demokrasi yokken, böylesi bir girişimin fayda sağlamayacağını belirterek haklı çıkmıştır (ss. 25-26).

15 yıl süren tek parti dönemi, özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın gidişatının belli olmasıyla birlikte, son bulmaya yüz tutmuştur. Ülke içindeki beklenti ve sıkıntılara ek olarak, çıkarların batı dünyasında görülmesi, SSCB'nin saldırmazlık anlaşmasını uzatmayacağını duyurması, Birleşmiş Milletler (BM) Anayasası'nın imzalanması gibi gelişmeler çok partili siyasi hayata geçişin sinyalleri olarak değerlendirilebilir. İnönü'nün 25-26 Nisan 1945'te BM'nin kurulması ile sonuçlanan San Francisco Konferansı'na gidecek delegasyondan Feridun Cemal Erkin'e çok partili demokrasinin ne zaman kurulacağına dair olası bir soru karşısında, bu amacı gerçekleştirmenin kendisinin "en aziz arzusu" olduğunu belirtmesini tembihlemesi (Erkin, 1974, s. 2) ve yine İnönü'nün 1 Kasım 1945 tarihinde TBMM'nin açılış konuşmasında sarf ettiği "...Bizim tek eksiğimiz, Hükümet Partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır..." ve "...Tek dereceli olmasını dilediğimiz 1947 seçiminde, milletin çoklukla vereceği oylar gelecek iktidarı tayin edecektir..." (Resmi Gazete, 1945, s. 9567) ifadeleri siyasi rejimin gidişatını göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Bu 'yumuşak' siyasi havayı ilk değerlendiren kişi İstanbul'un zengin iş adamlarından Nuri Demirağ olmuştur. Demirağ, 6 Haziran 1945 tarihinde yeni bir parti kurmak için başvurmuş ve 18 Haziran tarihinde gerekli izni alarak savaş sonrasının ilk muhalefet partisi olan Milli Kalkınma Partisi (MKP)'ni kurmuştur (Karpat, 2008, s. 253). Türkiye siyasetinde önemli bir başarı elde edemeyen MKP'nin esas önemi, rejimin artık çok partili siyasi hayata doğru yol aldığına kanıtı niteliğinde olmasından gelmiştir.

Tüm bu gelişmeler, CHP içerisinde bir süreden beri var olan parti içi muhalefeti de harekete geçirmiştir. 29 Mayıs 1945 günü gerçekleştirilen bütçe oylamasında çıkan 5 aleyhte oy¹, parti içi muhalefeti de iyiden iyiye su yüzüne çıkarmıştır. Parti içi demokrasinin sağlanması ve Çiftçiye

Topraklandırma Yasası gibi başlıklarda parti yönetimi ile uzlaşmaz bir tutum içerisinde olan bu muhalif ekipten dördü (Bayar, Menderes, Koraltan, Köprülü), siyasal hayatımıza Dörtlü Takrir olarak geçen önergeyi parti grubuna vererek varlıklarını iyice belli etmişlerdir. Önergede meclis denetiminin sağlanması, demokratik kurumların serbestçe oluşturulup yaşamasına engel olan yasalarda değişiklik yapılması ve parti tüzüğünde de demokratikleşmenin sağlanması gibi istekler yer almıştır (Eroğul, 2003, ss. 25-28). Önergeleri reddedilen ‘Dörtler’in CHP ile olan bağlarının kopmasından sonra, yeni bir partinin oluşturulması kaçınılmaz hale gelmiştir. Zira, takririn görüşüldüğü sırada, parti içindeki bu muhalif seslerin susturulmasını isteyenlere karşı İnönü, “Bunu parti içinde yapmasınlar. Çıksınlar, karşımıza geçsinler, teşkilatlarını kursunlar ve ayrı bir parti olarak mücadeleye girişsinler...” diyerek (Toker, 1990, ss. 66-67), yeni bir muhalefet partisine vereceği onayı da gözler önüne sermiştir. Yaşanan bu gelişmeler, iç ve dış konjonktürün uygunluğu ile birleşince parti ile bağları kalmayan ‘Dörtler’, dönülmez bir şekilde geçilecek olan çok partili siyasal hayatın başlangıcını 7 Ocak 1946’da kurdukları Demokrat Parti ile oluşturmuşlardır. Zaten ülke içindeki çok partili siyasal hayata dair beklentilerin yoğunluğu, DP’nin kurulmasından sonra beliren serbestiden yararlanarak, yalnızca birkaç ay sonra, kurulan Türkiye Sosyalist Partisi ve Türkiye Sosyalist İşçi Köylü Partisi (Sertel, 1978, ss. 325-327; Çavdar, 1999, ss. 405-407) gibi partilerin varlığı ile de gün yüzüne çıkmıştır.

2. 12 Temmuz Beyannamesi ve Tarihsel Bağlam

Bağlam; kabaca içinde bulunulan durum, yer ve zaman olarak ele alınabilir. Esas olarak bir söylemin bağlamı, o yer ve zamandan ilgili olanların seçilerek oluşturulduğu soyut bir düzlemdir (Çakır, 2014, s. 30). Hem konuşan, söyleyen, yazan hem de bu söylemin hedef kitlesi bu bağlamı birlikte paylaşırlar. Van Dijk’in (2008) de ifade ettiği gibi söylemi daha iyi anlayıp analiz edebilmek için bağlamın dikkate alınması gerekmektedir (s. 7). Zira söylem analizi, söylemin sosyal ilişkileri ile ilgilenmektedir.

Bütüncül bakıp, güç ilişkilerini ele alarak, söylemin sosyal yapıyı nasıl yeniden ürettiğini ortaya koymak, karmaşık bağlamları çözümlenmekle mümkün olabilir. Bu açıdan bakıldığında bağlamlar, insanların sadece ne söylediklerini değil, nasıl söylediklerini de ifade etmektedir (Van Dijk, 2006, s. 166). Söylem analizi yapan kişi de metinlerin inşa edilmiş şeklini, bunların farklı bağlamlarda gördükleri işlevleri ve ilişkileri inceler (Parker, 2004, s. 36).

12 Temmuz Beyannamesi’nin yayınlandığı dönemde iktidar ve muhalefet ilişkileri gerginlik anlamında hat safhadadır. Aslında DP’nin 1946-1950 arası güttüğü muhalefet stratejisi bazen aşan dozlarla müdahale etmekle beraber ‘sert’ bir nitelik taşımaktadır. DP’nin bu dönemdeki muhalefeti tek partili rejimin birikmiş bütün hoşnutsuzluklarını belirtmeye ve ajitasyon malzemesi yapmaya yarayan bir söylemle temellendirilmiştir (Bora, 2017, s. 533). Özellikle 1946 yılında gerçekleştirilen genel seçimlerdeⁱⁱ yaşananlar, mecliste iktidar ve muhalefet vekillerinin sürtüşmeleri, 1947 yılındaki muhtar seçimleri gibi gelişmeler partiler arasındaki anlaşmazlıkları belirginleştirmiştir. Özellikle DP’nin, idare mekanizmasının tarafsızlığı sağlanana kadar seçimlere katılmama kararı sonrasında, 1947 yılında gerçekleştirilen ara seçimlere girmemesi (Goloğlu, 1982, ss. 162-165) iktidar partisi çevrelerince kuşku ile karşılanmıştır.

Tek dereceli seçim sisteminin ilk kez uygulandığı 1946 yılındaki seçimlerde yapıldığı iddia edilen usulsüzlükler, çok partili siyasal hayatın daha ilk yılında gerginliği başlatan bir ortam oluşturmuştur. DP her ne kadar 465 sandalye için 273 aday gösterip bunun yalnız 62’sini TBMM’ye gönderebilmişse de bu sayıların DP’nin toplumda gördüğü desteğin karşılığı olduğunu söylemek güçtür. Bu bağlamda seçimlerin dürüst bir şekilde gerçekleşmediği, genel kabul gören bir gerçeklik haline gelmiştir (Kongar, 2004, s. 147). Zaten daha seçimler olmadan önce DP’liler, seçimlerle ilgili taleplerini ileri sürmüş ancak beklentileri büyük oranda karşılanmamıştır. Muhalefetin, seçimlerin yargı tarafından denetlenmesi ve nispi temsile dayanan seçim sistemi isteğine karşın, seçimleri denetleme görevi yine hükümete

bırakılmış ve basit çoğunluk sisteminde karar kılınmıştır. Bu gelişmeler üzerine bir takım DP'liler seçimlere katılmama kararı alınması gerektiğini savunsalar da, parti merkezinde yapılan toplantıda ilgili seçim sistemi handikaplı olsa da seçime girme kararı alınmıştır. Karpat (2008), DP'nin, hükümetin seçimlerin tarafsız gerçekleşeceğine dair verdiği teminatlar, mecliste temsil mekanizmasından yoksun kalınması, hükümetle doğrudan doğruya temas olanağının elden kaçması gibi durumları göz önünde bulundurarak, seçimlere katılmaya karar verdiğini belirtir (s. 264). Buna ek olarak Türkiye'de reel politik açısından da mecliste temsil edilmeyen partilerin, programları ne olursa olsun, halk arasında genel itibarıyla tutunamadıkları ve basın ilgisinden uzak bir varlık savaşı sürdürdükleri de bilinmektedir. Yine seçimlerden kısa bir süre önce iktidar partisini önemli isimlerinden Nihat Erim'in 30 Mayıs 1946 tarihinde Ulus'ta kaleme aldığı ünlü 'şal' yazısının da DP kanadında karşılık bulduğu söylenebilir. Yazısında, toplumsal anlamda derin rahatsızlıkların olduğu durumlarda 'hürriyet ilahının üzerine şal örtmek' ve yola yukarıdan aşağıya bir otorite tesis ederek devam etmek şeklinde söylemlerde bulunan Erim'in de DP'lileri üstü kapalı bir şekilde seçimlere girmeye zorladığı söylenebilir. Bu ortamda gidilen seçimlere, açık oy gizli tasnif eyleminin de eklenmesiyle çok partili siyasal hayat daha ilk dönemlerinde bir dizi gerginlikle karşı karşıya kalmıştır.

Seçimlerden sonraki gergin havada bütçe görüşmeleri için toplanan mecliste yaşanan bir olay iktidar muhalefet ilişkilerinden hareketle, çok partili siyasal hayatın kırılmasını yine gün yüzüne çıkarmıştır. Bütçeyi sert bir dille eleştiren Menderes'in kürsüden inmesinden sonra kürsüye gelen Başbakan Peker'in şu ifadeleri, Bayar'ın öncülüğündeki DP'lilerin TBMM'yi terk etmelerini de beraberinde getirmiştir (TBMMTD, VIII Cilt 3, ss. 23-24):

Muhterem arkadaşlarım, Demokrat Parti adına dinlediğimiz Adnan Menderes'in sesinde kötümser ve psikopat bir ruhun mariz karanlıklar içinde şanlı bir milletin ve arkada bıraktığı karanlıklardan azametli, şan ve şerefli

bir istikbale gitmek azminde bulunan kudretli bir Devletin hayatını bir boşluk halinde ifade eden ruh haletinin akislerini dinledik... (TBMMTD, VIII Cilt 3, ss. 23-24)

Özellikle bu 'psikopat' söylemiyle beraber tansiyonun artması üzerine, DP'li vekiller salonu terk etmiş ve birleşim iktidar partisince devam ettirilmiştir. Muhalefet temsilcilerinin mecliste çalışma ortamının olmadığı, herhangi bir güvencenin sağlanmadığı şeklindeki beyanlarından sonra, bu ortamda meclis çatısı altında siyasetin yapılamayacağından hareketle DP'lilerin meclise dönmeyecekleri dillendirilmeye başlamıştır. Bu ortamda araya giren İnönü, hem Başbakan Peker hem de DP lideri Bayar ile ayrı ayrı görüşmeler yapmış, Bayar'a güvence konusunda sözler vererek onu ikna etmiş ve DP'lilerin yeniden meclise dönmelerini sağlamıştır (Fersoy, 1971, s. 191).

DP'lilerin meclise dönmeleri ile kısmen de olsa yumuşayan havanın, DP'nin kuruluş yıldönümünde gerçekleştirdiği Birinci Büyük Kongre sonrasında yeniden gerginleştiği söylenebilir. Bu gerginlikte, kongre sırasında yapılan kimi konuşmaların, tutumların ve kongrenin sonunda kabul edilen metnin payı vardır. Kongrede bir grup DP'linin 1946 seçimleri sırasında yapılan usulsüzlüklerin gerekçe gösterilerek daha sert bir şekilde hareket edilmesi gerektiğini savunması dikkatleri çekmiştir. Başını İstanbul DP İl Başkanı Kenan Öner'in çektiği ve içlerinde Samet Ağaoğlu, Osman Bölükbaşı, Mükerrrem Sarol, Osman Kapani, İsmet Bozdağ gibi önemli isimleri barındıran bu hizip, DP'li vekillerin istifalarını vererek sine-i millete dönmelerini böylelikle CHP iktidarının gayri meşru olduğunun ilan edilmesini istemişlerdir (Goloğlu, 1982, s. 155). Parti içindeki ılımlılar tarafından bastırılan bu talepler, iktidar partisi tarafından da tedirginlikle takip edilmiştir. Kongrenin kapanışı ile birlikte kabul edilen Hürriyet Misakı tarafsızlık anlamında bazı talepler ileri sürerken, aslında çatışma fitilini de ateşlemiştir. Anayasaya uymayan kanunların kaldırılması, tam güvenceli bir seçim yasasının kabulü, parti başkanlığı ile devlet başkanlığının ayrılmasının tarafsızlığın temini gibi görüş ve

talepler, Başbakan Peker ve ekibi tarafından pek de olumlu karşılanmamıştır (Cumhuriyet, 8 Ocak 1947).

Hürriyet Misakı'ndaki talepler ve kongredeki sert konuşmalar yüzünden iktidar ve muhalefet arasındaki ilişkiler gerginleşse de özellikle DP içerisindeki sertlik yanlılarının nispeten pasifize edilmesi, CHP içerisindeki ılımlıların beklentilerini karşılamıştır. Böyle bir ortamda siyasal atmosfer görece bir rahatlama dönemine girmişken, Şubat 1947'de gerçekleştirilen muhtarlık seçimleri tansiyonu yükseltmiştir. 1946 genel seçimlerine benzer iddialar arasında geçen muhtar seçimleri, parti temsilcilerinin söylemlerini sertleştirmelerini de beraberinde getirmiştir. Özellikle Mersin'e bağlı Aslanköy'deki muhtarlık seçimleri sırasında jandarma ile halkın karşı karşıya gelmesi ve yaralanmaların olması ülke gündeminde önemli yer tutmuştur. Ülkenin çeşitli yerlerinde yaşanan benzer olaylardan sonra, seçimler hakkında bir değerlendirme yapan Bayar, görüşlerini şu şekilde açıklamıştır:

Muhtar seçimlerinin memleketin her tarafında idare makinesi tarafından nasıl sevk ve idare edildiği bütün milletin malumudur. Yüzde 95'i Demokratlardan mürekkep köylerde bile CHP'nin kazanması, bu seçimlerin mahiyetini pek iyi anlatabilir. Eğer seçimler kanun dairesinde yapılsaydı ve kanunsuz müdahaleler olmasaydı, Demokrat Partinin bu seçimleri ekseriyetle kazanacağına şüphe yoktu. Bu seçimlerdeki hilelerin asıl gayesi, Demokrat Partinin köy teşkilatını dağıtmak veya zayıflatmak olduğu inkar kabul etmez bir hakikattir. (Erer, 1966, s. 419)

Bayar ve DP'lilerin paylaştığı bu fikirler, Peker ve ekibi tarafından kabul görmemiş ve seçim sonuçlarının kabul edilmesi gerektiği yönünde telkinlerle karşılık bulmuştur. Başbakan Peker seçim sonuçlarını protesto edenlerin itirazlarına yönelik olarak, "1947 muhtar seçimlerinin her yerde dürüst ve usulüne uygun yapıldığını, hiçbir yolsuzluk mevcut olmadığını" belirten bir bildiri yayınlarken, Falih Rıfki Atay da Ulus'taki yazılarında seçimden yakınanlara şiddetle çatmıştır (Goloğlu, 1982, s. 164).

Muhtar seçimleri sırasında ve sonrasında yaşananlarla birlikte iyice gerilen iktidar ve muhalefet ilişkileri, Nisan 1947'de gerçekleştirilen ara seçimlerle beraber adeta kopma noktasına gelmiştir. Seçim yasaının beklentilere cevap verecek nitelikte olmayışı, idare mekanizmalarının DP'lilere hemen her yerde baskı yapması, kısa bir süre önce gerçekleştirilen muhtarlık seçimlerinde yaşanan tatsız olaylar ve tek parti zihniyetinin halen devam ettiği gibi gerekçeler ileri süren DP yönetimi İstanbul, Tekirdağ, Balıkesir ve Kastamonu gibi kentlerde yapılacak olan ara seçimlere katılmama kararı almıştır (Tanyeli ve Topsakaloğlu, 1958, s. 72). DP'nin ara seçimlere girmeme kararı CHP'lileri çok kızdırmıştır. Özellikle Peker, Ege gezisi sırasında yaptığı bir konuşmada, seçimlere katılmanın muhalefetin görevi olduğunu ve İstiklal Mahkemelerinin henüz kaldırılmadığını ifade ederek (Albayrak, 2004, s. 115), üstü kapalı bir takım göndermelerde bulunmuştur. DP'nin boykotu ile gerçekleşen ara seçimlere katılım oranı düşük olmuştur. Seçimler olaysız bir şekilde gerçekleşmiş, boş sandalyeleri CHP'li adaylar kazanmış ancak çok partili siyasal hayatın geleceği tartışılır hale gelmiştir. DP'nin seçimlere katılmaması, kimi çevrelerce parlamento dışı yollara kapı aralamak olarak değerlendirilmiş ve DP'nin de kapatılma tehlikesi ile karşı karşıya olabileceği söylenir olmuştur (Şeyhanlıoğlu, 2012, s. 90).

Bu koşullar altında DP'nin iktidarın baskıcı politikalarından şikayet etmesi, iktidarın da DP'lileri ihtilalci metotlar ile suçlaması, siyasal havayı iyice germiştir (Aydemir, 1975, ss. 456-458). Çok partili siyasal hayatın tehlikeye girdiği bu ortamda araya giren İnönü, önce muhalefet partisinin lideri Bayar sonra da başbakan Peker ile görüşüp ikiliyi diyalog kurmaya zorlayarak bir arabuluculuk rolü üstlenmiştir. Uzun yıllar süren tek partili rejim sonrasında tesis edilen çok partili rejimin adeta emekleme döneminde yaşanan bu gerilim ve karşılıklı suçlamaların neticesinde İnönü, bir hakem konumuna bürünerek partiler üstü bir yaklaşım sergileme yolunu seçmiştir. Bayar ve Peker ile yapılan bir dizi görüşme sonrasında yayınlanan ve siyasal hayatımıza 12 Temmuz Beyannamesiⁱⁱⁱ olarak geçen bildiri, çok

partili siyasal hayatın olmazsa olmazı muhalefet partisini koruma altına alıp, onu meşrulaştıran bir belge niteliğindedir (Findley, 2011, s. 268). Karpat'ın (2007), beyannameye ilişkin yapmış olduğu "...DP'nin ve onunla birlikte başka siyasal partilerin de varlığını güvence altına aldı" söylemi dönemsel anlamda oldukça isabetlidir (s. 113). Gergin ortamı yumuşatma adına bu sorumluluğu alıp, beyannameyi yayınlayan İnönü'nün ani bir kararla değil de üzerinde düşünülmüş şekilde hareket ettiği söylenebilir. Özelde beyannamenin neden yayınlandığı, genelde ise çok partili siyasal hayata neden geçildiği sorularına verilen cevaplar, siyasal tarih okuması yapanların söylemlerine göre değişiklikler arz etse de beyannamenin önemine yönelik bir genel kabulün varlığından söz etmek yerinde bir bakış açısı gibi görünmektedir. Bu bağlamda dönemin çok partili siyasal hayatının tıkanıklığının açılmasında İnönü ve 12 Temmuz Beyannamesi'nin rolü büyüktür. Öyle ki İnönü'nün doğrudan doğruya işe karışmamasının DP'nin varlığını tehlikeye sokacağı fikri de ciddi manada kabul görmüştür (Us, 1966, s. 720). 11 Temmuz günü radyodan okunan beyanname, bir gün sonra da basına verilmiş ve siyasal hayatımızda yerini 12 Temmuz Beyannamesi olarak almıştır.

3. Analiz

Parker (2004), söylem analizinin sabit bir yöntemden çok bir hareket olarak ele alınması gerektiğini, bir dizi basamağa indirgenirse bunun 'dile karşı hassasiyete' bir ihanet olacağını belirtmiştir (s. 59). Bu yönüyle, söylem analizi yapmanın tek bir kalıbının olmadığını belirtmekte fayda vardır. Bu bağlamda eleştirel söylem analizi de yorumu, söylem analizinde geniş bir şekilde kullanılmaktadır. Eleştirel söylem analizi yapanlar, söylemleri siyasal varoluş tarzları olarak değerlendirip, analizin eleştirel boyutu olan değişim ve mücadeleleri açıklama özelliği üzerinde dururlar (Sözen, 2014, s. 13). Gee'nin (1999), dilin her yerde ve her zaman siyasal olduğu fikri kabul edildiğinde ise eleştirel söylem analizinin kapsayıcı mahiyeti ortaya çıkmaktadır (ss. 1-2).

12 Temmuz Beyannamesi'nin ilk cümlesi "Hükümet Reisi ve Muhalefet Lideri ile son günlerde memleketin iç durumu üzerindeki konuşmalarımı ve bu hususta kanaatlerimi ve fikirlerimi söyleme zamanı gelmiştir" şeklindedir. Dönemin iki partili sisteme dayanan yapısı düşünüldüğünde, iki partinin de temsilcileri ile yapılan görüşme tüm toplum kesimlerinin dikkate alındığı mesajını vermektedir. Söyleme zamanının geldiğinin belirtilmesi ise buna mecbur kalındığı ve olaya müdahale edilmesi gerekliliğini vurgulamaya yöneliktir. Dönemsel düşünüldüğünde, İnönü'nün böylesi bir hayati konuda fikir beyan etmesi, aslında devlet mekanizmasının da o beyanat doğrultusunda tasarrufta bulunacağını işaretidir. İnönü'nün burada otoritesini yeniden ürettiği görülmektedir. Aslında Bayar, İnönü'nün görüşmeleri devam ettirirken bu işi bir beyanname ile neticelendirmek istediğini ifade ederek (Bayar, ty., ss. 79-80), bu işin planlı yapıldığını ortaya koymaktadır. İnönü de (2001), not tuttuğu defterine, görüşmeler sonrasında konuya ilişkin kafasındaki maddeleri; vaziyetin hikayesi, düğüm, teminat-hükümler ve temenniler şeklinde kaydetmiştir (s. 465).

İnönü görüşlerini bildirmeden önce, objektifliğinin göstergesi olarak, önce yaşanan olayları açıklama yolunu seçmiş, muhalefetin, iktidarın baskıcı uygulamalarından, iktidarın da muhalefetin memleketin huzurunu bozucu tahrikleri tetiklediğinden şikayet ettiğini belirtmiştir. Sergilenen eşitlikçi ve tarafsız tavrın vurgulanması adına, Peker ve Bayar'la önce teker teker, sonra da hep birlikte bir görüşme tertip edildiği belirtilmiştir. Bir arada gerçekleşen görüşme "...Başbakan ve yardımcısı Devlet Bakanı ile Demokrat Parti Başkanı hazır bulundular. İki taraf arasında karşılıklı tartışma içinde iki buçuk saat devam eden bu konuşma, başladığı noktada bitti" şeklinde aktarılmıştır. Konu ile ilgili tarafların aynı ortamda ve iki buçuk saatliğine bir araya getirilmesinin ele alınması, mevcut sorunların önemsendiği şeklinde değerlendirilebilir. Ancak burada kritik olan nokta 'başladığı noktada bitti' söylemidir. Zira vurgulanmak istenen, herhangi bir sonucun alınmadığı ve İnönü tarafından mevcut duruma müdahale etmenin kaçınılmaz

hale geldiğidir. Aslında tam da bu noktada İnönü'nün, Bayar'a gönderme yaptığı görülmektedir. Karşılıklı verilen sözlerin, Bayar'ın nezdinde yeterli olmayışı önem arz etmektedir. Beynamede Bayar'ın 'fiili netice' isteği ikinci kez vurgulanmış, İnönü de bu doğrultuda hareket ettiğini belirterek, muhalefet partisi ve tabanına uzak olmadığı mesajını vermiştir. Bayar'ın bu 'fiili netice' isteğinin, İnönü'deki karşılığı ise 'dügüm çözüme'dir. Beyname incelendiğinde olayların artık bir 'dügüm' haline geldiği vurgulanmakta ve 'dügüm çözücü' olarak da İnönü'nün kendisini ön plana çıkardığı görülmektedir. Zaten "...şimdi ben bu düğümü çözmeye çalışacağım" söylemi de sorunun kabulü, üstlenilmesi ve giderilmesine yönelik gösterilecek çabanın vurgulanmasına yöneliktir.

Potter'a göre (2004), söylem durum içinde konumlandırılmıştır ve konuşma analizi çerçevesinde duruma aittir. Yani metinler, bir tür birbiri ardına gelen etkileşime ve bağlama gömüktür (ss. 70-71). Söylem ile öne sürülen iddialar hem bir karşı çıkışı hem de savunmayı içeren bir retoriğe sahip olabilir. Bu yönüyle söylemsel psikoloji de söylemin farklı şekillerde ortaya koyduğu suçlama, davet, tarafsızlığın sergilenmesi gibi eylem ve pratikleri nasıl icra ettiği üzerine odaklanır. İnönü'nün yayınladığı beyname ile adeta tarafsız bir 'hakem' söylemine büründüğü çıkarımı yapılabilir. Her şeyden önce İnönü'nün hem Bayar'a hem de Peker'e genel itibarıyla hak verdiği "...İki tarafın şikayet ve müdafaalarının delillerini tafsil etmekte fayda görmüyorum. Zaten bunlar umumi efkarca da kafi derecede bilinmektedir..." ve "...Benim bu son dinlediğim karşılıklı şikayetler içinde mübalağa payı olsa ne olursa olsun, hakikat payı da vardır" şeklindeki söylemlerinden anlaşılmaktadır. Haklı haksız aramaktan çözüm odaklı olmanın önemi üzerinde duran İnönü, her iki tarafa da güven retoriği üzerinden mesajlar vererek, gerginliği düşürmeye çalışmıştır. Özellikle "...ben devlet reisi olarak kendimi her iki partiye karşı müsavi derecede vazifeli gördüm" söylemi, bu beyname ile birlikte İnönü'nün partiler üstü bir kimliğe büründüğünü belirtmek

üzeredir. Bildiriyi dinleyen ya da okuyanların İnönü'nün tarafsız hakem rolüne ikna olmaları amacıyla ortaya atıldığı düşünülen "...Zannediyorum ki, hükümet reisi ile muhalefet lideri arasında son tartışma, iki tarafı sebat ettikleri noktadan ayırmak gayretine düşmeksizin, her iki tarafın bekledikleri şeyleri söylemiş ve temin etmiş oluyorum" söylemi, bir tarafgirlik gözetilmeden yapılan tespitleri vurgulamaya yöneliktir. Adeta bir garantörlük rolü üstlenen İnönü'nün söylemi, Van Dijk'in (2003), söylemlerin bir sorunun, suçlamanın, söz verme ya da tehdidin edimini yerine getirebildiği düşüncesini de yansıtır niteliktedir (s. 75).

Van Dijk (2003), bir sav öne sürülürken, mevcut durumun daha önce yaşandığına atıfta bulunularak kullanılan tarihten dersler çıkarma temasının söylemi destekler nitelikte ortaya atılabildiğini ifade etmiştir (s. 92). İnönü, beynamede yer alan "...Şimdiye kadar, memlekette geçen iktidar ve muhalefet tecrübesinin muvaffak olmamasının bir seneden beri geçirdiğimiz tecrübelerle onların dayanamamış ve bugünkü siyasi durumu elde edememiş olmalarında görüyorum" söylemi ile geçmişte yaşanan çok partili siyasal hayat denemelerine göndermede bulunmuştur. Bu bağlamda İnönü'nün önceki çok partili hayat denemelerinde yaşanan başarısızlık ve istismarlardan tedirginlik duyduğu ifade edilebilir (Eraslan, 1998, s. 151). Tarihten çıkarılan ders, eskilerin düşmüş oldukları tahammülsüzlük hatasına düşmemek ve çok partili siyasal hayatı işletebilmektir. Tabi bu tahammülün İnönü'nün cumhurbaşkanı olduğu bir dönemde gösterilmesinin tarihsel kazanımının da yine İnönü'nün hesabına yazılacağına şüphe yoktur.

İnsanlar diğer insanları sınıflandırma eğilimindedir. Bu bağlamda, söylemde bulunanın 'gerçek' ve 'sahte' yakıştırması ile karşılaşmak olasıdır (Van Dijk, 2003, s. 81). Bayar'ın eşit muamele görmeme, Peker'in muhalefetin ihtilalci yapılanmalar ile olan temasından yakınması gibi şikayetleri dinleyen İnönü'nün de bir sınıflandırma yoluna gittiği görülmektedir. İnönü'nün "...Sorumlu hükümetin huzur ve asayiş vazifesi münakaşa götürmez. Fakat, meşru ve kanuni siyasi partilere karşı tarafsız, eşit muamele

mecburiyeti, siyasi hayat emniyetinin temel şartıdır. Bu arada, siyasi partilere mensup olan veya görünen hususi maksat sahiplerinin şirretliklerini pervasız olarak tesirsiz bırakmak hususunda partilerin dikkat göstermeleri icap eder” şeklindeki söylemi, aslında hem CHP’ye hem de DP’ye mesaj niteliğindedir. Derinlikli bir okuma ile özellikle partiler içerisindeki radikal eğilimlilerin hedef alındığı görülmektedir. Legal partilere eşit muamele söylemi CHP tarafına, “siyasal partilere mensup görünen” söylemi ise DP içerisinde ihtilal özleminde olanlara ya da siyasal havayı daha da sertleştirmeyi isteyenlere yönelik göndermelerdir. Bu bağlamda göndermelerin de işe yaradığı görülmüştür. Beyannameden hemen sonra CHP’de radikal kanadın başını çeken başbakan Peker istifa etmiş ve bu durum parti içindeki ılımlıların zaferi olarak değerlendirilmiştir (Ahmad, 1996, s. 38). Beyannamenin DP içindeki yansıması da homojen bir nitelik taşımamıştır. Bu beyannameden memnun olup bunu kazanım olarak gören ılımlılar ile bunu bir teslimiyet olarak gören radikaller arasındaki fikir ayrılıkları partideki anlaşmazlıkları tetikler nitelikte olmuştur (Koçak, 2016, ss. 109-117; Burçak, 1979, ss. 132-141). DP içerisinde bu beyannameyi bir muvazaa olarak değerlendirenler de olmuştur (Bozdağ, 1975, s. 34). Bunun neticesinde de beyannamenin yayınlanmasından yaklaşık bir sene sonra DP’li radikallerin yeni adresi Millet Partisi olmuştur. Böylelikle DP’nin biraz daha “merkeze” yakın bir oluşum haline dönüştüğü söylenebilir (Akın, 2005, s. 102).

İnönü’nün beyannamede üzerinde ısrarla durduğu bir nokta da şeffaflıktır. Beyannamede gerek kamuoyuna gerekse de parti temsilcilerine gereken şeffaflığın sağlandığı konusunda söylemlerde bulunulmuştur. “...Vatandaşlarıma, hükümetle ve iktidar partisi ile muhalefet arasında görüşme ve araya girme safhalarını olduğu gibi anlatmış olduğumu ümit ederim” söylemi, yaşanan tüm gelişmelerin eksiksiz bir şekilde kamuoyu ile paylaşıldığını vurgulamaya yöneliktir. Yine bildirinin son cümlesi olan “Bu beyanatımı, neşrinden önce başbakanla muhalefet lideri görmüşlerdir” ifadesi, yaşananların, olayların,

söylemlerin ve kaleme alınan beyannamenin gayet şeffaf bir ortamda gerçekleştirildiğini söylemektedir. İnönü (2001), beyannameyi ilan ettirmeden önce muhalefet liderine bildirişini not defterine “Celal Bayar’la öğleden evvel görüşme. Öğleden sonra saat 8.30’da görüşme ve beyanname üzerinde mutabakat” şeklinde düşmüştür (s. 466). Bu beyannamenin iki partinin de bilgisi dahilinde yayınladığının belirtilmesi, parti tabanlarına, yani halka da gerginliği düşürücü mesajlar vermesi açısından bilinçli kullanılan ifadeler olarak değerlendirilebilir. Zaten İnönü’ye yakınlığı ile bilinen ve dönemin CHP Genel Sekreterliği ve Genel Başkan Vekilliği görevlerini yürüten Hilmi Uran (1959) da hatırlarında, İnönü’nün konuşmalarının son şeklini vermeden önce sıkça kontrol ettirdiğini ve 12 Temmuz Beyannamesi’nin de ilk halinden bayağı bir değişiklik geçirerek son halini aldığını belirtmiştir (ss. 474-475).

Sonuç

Türkiye Cumhuriyeti, kurulduktan kısa süre sonra iki kez çok partili siyasal hayat tecrübesi yaşamış, ancak bu tecrübeler pek de uzun ömürlü olmamıştır. 15 yıl süren tek partili rejimden sonra, iç ve dış konjonktürün de etkisiyle tekrardan çok partili siyasal hayata dönülmüştür. Bu bağlamda kurulan DP, kurulduktan kısa bir süre sonra parlamento içi ve dışı muhalefetin odağı haline gelmiştir. Özellikle 1946 yılındaki genel ve 1947 yılındaki muhtar seçimlerinde yaşananlar, DP’nin birinci olağan kongresindeki söylemler ve alınan kararlar, uzun yıllar muhalefetsiz bir iktidar anlayışının hakim olduğu CHP’deki kimi siyasi aktörlerin muhalefete tahammülsüzlükleri gibi gerekçelerle, çok partili rejimin ilk yılları bazı gerginliklere sahne olmuştur. Çok partili siyasal hayatın tartışılır hale gelip gerginliğin hat safhaya çıktığı bu dönemde, İnönü tarafından yayınlanan 12 Temmuz Beyannamesi, çok partili siyasal hayattan geriye dönüşün olmayacağını vurgular nitelikte bir belge olarak tarihteki yerini almıştır.

Dönemin siyasal özellikleri düşünüldüğünde, İnönü’nün kaleminden çıkan bu beyannamenin gücünün tartışılmazlığı aşikardır. Beyanname

dikkatli bir şekilde incelendiğinde, toplum kesimlerine verilmek istenen birçok mesajla dolu olduğu görülmektedir. Bu açık ve gömülü mesajların ortaya konulması eleştirel söylem analizi ile mümkün olmaktadır. Edebi olsun ya da olmasın her metin üzerinde söylem analizi yapılabilir (Sözen, 2014, s. 18). Politik içeriği olan metinlerin ise verilmek istenen mesajların anlaşılması açısından bir çeşit söylem analizine tabi tutulması kaçınılmazdır. Orwell'ın (1968) politik söylemin muğlaklığından hareketle söylediği “politik konuşma savunulmazın savunmasıdır” ifadesi de söylemlerin, çözümlenmek durumunda olduklarını ortaya koymaktadır (s. 136). Bunu yapmak için de söylemin siyasal ve tarihsel bağlam olmadan hem üretilemeyeceğini hem de anlayamayacağını bilmek gerekmektedir (Wodak, 1996, s. 19). Söylemi hem üretmek hem de üretilen söylemi anlamak için, içinde bulunulan koşulların, dönemin, kültürün, tarihin ve mevcut ideolojik yelpazenin iyi bilinmek durumunda olduğu kaçınılmaz bir gerçektir.

Tüm bu söylenenler ışığında yapılan eleştirel söylem analizinde, beyannamenin, bir takım mesajlar vermek üzere dikkatli bir şekilde kaleme alındığı görülmektedir. İnönü'nün uygun zamanı bekleyerek yayınladığı bildiri, zamanlama açısından otoritenin yenide tesis edildiği bir süreci de beraberinde getirmiştir. ‘Zamanı gelmiştir’, ‘başladığı noktada bitti’ gibi söylemler, duruma müdahaleden başka çare kalmadığını belirtmeye yönelik söylemler olarak göze çarpmaktadır.

Partiler üstü bir ‘hakem rolüne bürünme’ de beyannamenin kilit söylemlerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda ortada çözülmesi gereken bir ‘düğüm’ ve bunu çözmek zorunda olan bir ‘hakem’in varlığı sıkça vurgulanmıştır. Her iki partiye de eşit mesafede olma söylemi, verilen kararda, yani kaleme alınan beyannamede tarafsızlığın izlerinin aranmasının çalışılmasına yöneliktir. Bu da beyannamenin kamuoyu nazarında meşruiyetini sağlama açısından değerlendirilebilir.

Beyannamenin söylemsel anlamda hedefine aldığı odaklardan bir diğeri de dönemin siyasal partileri içerisindeki sertlik yanlısı radikallerdir. İktidar

partisi içerisinde muhalefeti sürekli olarak baskı altında tutma taraftarı olan radikallerle, muhalefet partisi içerisindeki daha sert bir siyaset gütmeye yanlısı olan radikaller beyannamede hedef konumundadırlar. Zaten beyannamenin etkisi kısa süre sonra her iki partide de karşılığını bulmuş ve ılımlıların partilerdeki hakimiyetleri pekiştirmiştir. Aslında 12 Temmuz Beyannamesi sürecinin, muhalefet partisi içerisinde yeni bir siyasal partiyi ortaya çıkardığı bile söylenebilir.

Söylemlerinin haklılığını ortaya koyma ve bu söylemleri güçlendirme adına İnönü'nün tarihten dersler çıkarma temasına başvurduğu da görülmektedir. Özellikle başarısız çok partili siyasal hayat denemelerine gönderme yapan İnönü, çıkarılan derslerden sonra benzer hataların tekrarlanmaması gerektiğinin altını çizmiştir. Bu bağlamda geçmiş dönemdekilerin hatalarını, sabredememe, dayanamama, tahammül edememe tarzı sözcüklerle açıklamaya çalışan İnönü, ilgili dönemi bu anlamda ayrı tutmaktadır. Dönemin siyasal durumunu bir kazanım olarak aktaran İnönü, ağır ve ümit kırıcı tecrübelerden geçildiğini belirterek, yine de çok partili siyasal hayattan geriye dönüş olmadığını vurgulamıştır.

Beyannamedeki göze çarpan bir başka nokta da şeffaflık temasıdır. İktidar ve muhalefet temsilcileriyle gerek teker teker gerekse birlikte yapılan görüşmelerin, tarihlendirilerek detaylı bir şekilde aktarıldığı göze çarpmaktadır. Zaten beyannamenin sonlarına doğru da bizzat yaşananların ‘olduğu gibi anlatıldığı’ vurgusu ile sunulması ve yine beyannamenin basılmadan önce hem iktidar hem de muhalefet çevrelerine bilgi verilmesi bu şeffaflığın da bilinçli bir şekilde tercih edildiğini ortaya koymaktadır. Bu durum da beyannamenin kamuoyu nezdinde meşruiyetini sağlamaya yönelik bir girişim olarak değerlendirilebilir. Dönemsel düşünüldüğünde, iki partili bir siyasal yapıda, gerek iktidar gerekse muhalefet partilerinin defalarca dinlendiği mesajının vurgulanması, beyannamenin kucaklayıcı bir bakış açısı ile kaleme alındığının izleniminin verilmesi açısından dikkate değerdir.

Türkiye’de çok partili siyasal hayatın sancılı günlerinde kaleme alınan 12 Temmuz Beyannamesi, demokratik siyasal kültürümüz

açısından önemli bir belgedir. Bu çalışmada da ilgili belgenin eleştirel söylem analizi yapılmaya çalışılmıştır. Unutulmamalıdır ki söylem analizi, yapısı gereği mutlak olanın peşinde değildir. Gerçekleştirildiği andan itibaren, o da eleştiriye açık bir söylem halini almış demektir.

Kaynakça

Ağaoğlu, A. (1949). *Serbest Fırka Hatıraları*. İstanbul: Nebioğlu Yayınevi.

Ahmad, F. (1996). *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*. İstanbul: Hil Yayın.

Akın, F. (2005). 12 Temmuz Beyannamesi'nin Türk Siyasi Tarihindeki Yeri ve Önemi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 92-109.

Albayrak, M. (2004). *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*. Ankara: Phoneix Yayınevi.

Aydemir, Ş. S. (1975). *İkinci Adam Cilt 2*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Ayın Tarihi. (Temmuz 1947). No: 164.

Bayar, C. (ty.). *Başvekilim Adnan Menderes*. İ. Bozdağ (Der.), İstanbul: Baha Matbaası.

Bora, T. (2017). *Cereyenlar – Türkiye'de Siyasi İdeolojiler*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Bozdağ, İ. (1975). *Demokrat Parti ve Ötekiler*. İstanbul: Kervan Kitapçılık.

Burçak, R. S. (1979). *Türkiye'de Demokrasiye Geçiş 1945-1950*. Ankara: Olgay Matbaası.

Çakır, A. (2014). *Söylem Analizi Ne Demek İstiyorsun?*. Konya: Palet Yayınları.

Çavdar, T. (1999). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*. Ankara: İmge Kitabevi.

D.P. Büyük Kongresi Dün Toplandı. (1947, 8 Ocak). *Cumhuriyet*.

Eraslan, C. (1998). Türkiye'de Çok Partili Siyasal Hayatın Kurulmasında Bir Dönüm Noktası: 12 Temmuz (1947) Beyannamesi. *Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 22, 141-157.

Erer, T. (1966). *Türkiye'de Parti Kavgaları*. İstanbul: Tekin Yayınevi.

Erim, N. (1946, 30 Mayıs). Demokrasi Gaye Midir, Vasıta Mı?. *Ulus*.

Erkin, F. C. (1974, 24 Ocak). İnönü, Demokrasi ve Dış İlişkiler. *Milliyet*.

Eroğul, C. (2003). *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*. Ankara: İmge Kitabevi.

Fersoy, O. C. (1971). *Bir Devre Adını Veren Başbakan Adnan Menderes*. İstanbul: Garanti Matbaası.

Findley, C. V. (2011). *Modern Türkiye Tarihi*. (G. Ayas, çev.). İstanbul: Timaş Yayınları.

Gee, J. P. (1999). *An Introduction to Discourse Analysis: Theory and Method*. London: Routledge.

Goloğlu, M. (1982). *Demokrasiye Geçiş 1946-1950*, İstanbul: Kaynak Yayınları.

İnönü, İ. (2001). *Defterler (1919-1973)* (1. Cilt). A. Demirel (Der.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Karpat, K. (2007). *Türkiye'de Siyasal Sistemin Evrimi 1876-1980*. Ankara: İmge Kitabevi.

Karpat, K. (2008). *Türk Demokrasi Tarihi*. Ankara: İmge Kitabevi.

Kongar, E. (2004). *21. Yüzyılda Türkiye – 2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Koçak, C. (2016). *Türkiye'de İki Partili Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950) Uzlaşma* (5. Cilt). İstanbul: İletişim Yayınları.

Orwell, G. (1968). Politics and The English Language. S. Orwell, and I. Angos (Ed.), *The Collected Essays Journalism and Letters of George Orwell* (ss. 127-140). Newyork: Harcourt, Brace, Javanovich.

Parker, I. (2004). Söylemsel Pratik: Radikal Sosyal İnşacı Araştırmanın Kabulünde Kültür ve Bağlam. S. Arkonaç (Der.), *Doğunun ve Batının Yerelliği – Bireylik Bilgisine Dair* (ss. 35-63). İstanbul: Alfa Yayınları.

Potter, J. (2004). Söylemsel Psikoloji ve Söylem Analizi Arkonaç. S. Arkonaç (Der.), *Doğunun ve Batının Yerelliği – Bireylik Bilgisine Dair* (ss. 65-91). İstanbul: Alfa Yayınları.

Resmi Gazete. (1945). Sayı: 6147.

Sertel, S. (1978). *Roman Gibi (Anılar)*. İstanbul: Cem Yayınevi.

Sözen, E. (2014). *Söylem – Belirsizlik, Mücadele, Bilgi/Güç ve Rafleksivite*. Ankara: Birleşik Yayınları.

Şeyhanlıoğlu, H. (2012). 12 Temmuz Beynnamesi'nin Siyasal Etkileri ve Önemi: Siyasal Hayatımızda Çatışma Çözümüne Bir Başarı Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 77-100.

Tanyeli, H. ve Topsakaloğlu, A. (1958). *İzahlı Demokrat Parti Kronolojisi 1945-1950*. İstanbul: İstanbul Matbaası.

Toker, M. (1990). *Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Tökin, F. H. (1965). *Türk Tarihinde Siyasal Partiler ve Siyasal Düşüncenin Gelişmesi*. İstanbul: Elif Yayınları.

Tunaya, T. Z. (2000). *Türkiye'de Siyasal Partiler* (3. Cilt). İstanbul: İletişim Yayınları.

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1946). *Tutanak Dergisi*. (Dönem VIII, Cilt 3, Toplantı, 18. Birleşim). Ankara.

Uran, H. (1959). *Hatırlarım*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.

Us, A. (1965). *1930-1950 Hatıra Notları*. İstanbul: Vakit Matbaası.

Van Dijk, T. (2003). Söylem ve İdeoloji Çokalanlı Bir Yaklaşım. B. Çoban ve Z. Özarslan (Der.), *Söylem ve İdeoloji – Mitoloji, Din, İdeoloji* (ss. 13-112). İstanbul: Su Yayınları.

Van Dijk, T. (2006). Discourse, Context and Cognition. *Discourse Studies*, 8(1), 159-177.

Van Dijk, T. (2008). *Discourse and Context - A Sociocognitive Approach*. New York: Cambridge University Press.

Wodak, R. (1996). *Disorders of Discourse*. London: Longman Publishing Group.

Zürcher, E. J. (2003). *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Siyasal Muhalefet Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (1924-1925)*. (G. Ç. Güven, çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

EK

12 Temmuz Beyannamesi

Hükümet Reisi ile ve Muhalefet Lideri ile son günlerde memleketin iç durumu üzerindeki konuşmalarımı ve bu hususta kanaatlerimi ve fikirlerimi söylemek zamanı gelmiştir.

7 Haziran tarihinde görüşmek üzere çağırdığım Bay Celal Bayar bana Demokrat Partinin, idare mekanizmasının baskısı altında bulunduğunu beyan ve şikayet etti. Haberdar ettiğim Başbakan, aynı mevzuları daha evvel aralarında görüştiklerini hikaye ederek, böyle bir baskının olmadığını, idare mekanizmasının memleketin huzurunu bozacak mahiyetteki tahriklere karşı çok güç durumda kaldığını beyan eyledi. Bundan sonra, iki tarafı bir arada dinlemek için, 14 Haziran tarihli buluşmayı tanzim ettim. Başbakan ve Yardımcısı Devlet Bakanı ile Demokrat Parti Genel Başkanı hazır bulundular. İki taraf arasında karşılıklı tartışma içinde iki buçuk saat devam eden bu konuşma, başladığı noktada bitti. Demokrat Parti Başkanı, partisinin baskı altında bulunduğu noktasında ısrar ve partisinin kanun dışı maksatlar ve ihtilal usulleri takip ettiğine dair ithamları reddetti. Hükümet Reisi, idare mekanizmasının baskı yaptığı iddiasını kabul edemeyeceğini ve şikayet vesikalarını tetkik ve takibe hazır olduğunu tekrar söyledi ve Muhalefi Partinin çalışma usullerini düzeltmesi lazım olduğu iddiasında kaldı.

17 Haziran tarihinde Bay Bayar'ı tekrar kabul ettim. Bana, vaziyeti arkadaşlarıyla görüştüğünü, benim durumuma karşı teşekkürle mütehasıs olduklarını söyledikten sonra, baskı vardır kanaatinde olduklarını ifade eyledi. Bunun üzerine; iki defa görüştüğüm Başbakan, iktidar partisiyle muhalefet partisinin Büyük Meclisteki münasebetleri ve karşılıklı çalışmaları yolunda hayırlı terakkiler olduğunu takdirle söyledikten sonra, biz de kendimize düşen vazifeleri sadakatle ifa edeceğiz, size söz veriyorum dedi ve iki ay sonra Büyük Meclis toplanıncaya kadar partilerin münasebetlerinde itimadı artıran terakkiler olacağına ümidinin kuvvetli olduğunu ilave eyledi.

Bu beyanatı Bay Bayar'a 21 Haziran tarihinde naklettim. Bay Bayar, bu konuda fiili neticeye intizar edilmesi lazım geleceğini bildirdi. Bundan sonraki tartışmalar Muhalefet Liderinin Sivas nutkunda ve Hükümet Reisinin 2 Temmuz tarihli beyanatında ve ondan sonraki karşılıklı cevaplarda görülmüştür. Vaziyet hulasa olunursa, iki taraf şikayetlerinde ve savunmalarında ısrar etmiş ve şiddetli tartışmalar esnasında karşılıklı iyi niyetlerin ifadesi olan bazı tatmin edici parçalar hatırlarda kalmıştır. Siyasi havayı yumuşatan bir iyilik olmak üzere, dertleri bilenlerin, kendiliklerinden, karşı tarafı teskin edici tedbirler alacakları ümidi uyanmıştır. Bunun dışında olarak, durum, Muhalefet Partisi Liderinin “fiili bir netice beklemek” şeklinde ifade ettiği hükümde görülür. Yani, bir başka türlü söylenirse, vaziyet karşılıklı iddialar bakımından düğüm halini muhafaza etmiştir.

Şimdi ben, bu düğümü çözmeye çalışacağım. İki tarafın şikayet ve müdafaalarının delillerini tafsil etmekte fayda görmüyorum. Zaten bunlar umumi efkarca da kafi derecede bilinmektedir. Gördüm ki, taraflardan hangisinin haksız, yahut hangisinin daha evvel karşısını kırmağa başlamış olduğunu aramakta da fayda yoktur. Ben, idare mekanizmasının baskı yaptığını Hükümet Başkanının kabul etmemesini, öyle bir hareketi tasvip etmeyeceğini katıyetle beyan eylesini, bir teminat ifadesi olarak aldım ve bunu Bay Bayar'a söyledim. Ben, Muhalefet Liderinin kanundışı maksatlar ve metotlar isnadını reddetmesini, muhalif parti çalışması için şart olan kanun içinde kalmak esasının göz önünde tutulduğuna ve tutulacağına dair tatmin edici bir teminat olarak kabul ettim ve Başbakana bunu söyledim. Her iki tarafla uzun konuşmalardan çıkardığım bu neticelere inanmak istiyorum ve inanıyorum. Bizi bu inanişaya getiren bu durumu, memlekette siyasi partilerin çalışıp gelişebileceğine kati ümit veren en mühim merhale sayıyorum. Şimdiye kadar, memlekette geçen iktidar ve muhalefet tecrübesinin muvaffak olmamasını, bir seneden beri geçirdiğimiz tecrübeler, onların dayanamamış ve bu günkü siyasi durumu elde edememiş olmalarında görüyorum. Benim kanaatimce, bir buçuk seneden beri geçirdiğimiz tecrübeler ağır ve bazen ümit kırıcı olmuştur; amma, gelecek için her türlü ümitleri haklı çıkaracak bir muvaffakiyet temin edilmiştir. Bu durumu muhafaza etmek

ve onun gelişmesini sağlamak, iktidar ve muhalefet partilerinin vazifeleri olmak lazımdır. Gelecek için tedbirler, benim kabul ettiğim gibi, şu noktadan hareket etmekle bulunabilir. Benim, bu son dinlediğim karşılıklı şikayetler içinde mübalağa payı ne olursa olsun, hakikat payı da vardır. İhtilacı bir teşekkül değil, bir kanuni siyasi partinin metotları ile çalışan muhalif partinin, iktidar partisi şartları içinde çalışmasını temin etmek lazımdır. Bu zeminde ben, Devlet Reisi olarak, kendimi her iki partiye karşı müsavi derecede vazifeli görürüm.

İdare mekanizması, yani Valilerimiz ve maiyetleri, bir seneden beri çok ağır bir tecrübe geçirmişlerdir. Öyle zamanlar oldu ki, memlekette hükümetin mevcut olup olmadığı bile şüphe götürür idi.

Sorumlu Hükümetin huzur ve asayiş vazifesi münakaşa götürmez. Fakat, meşru ve kanuni siyasi partilere karşı tarafsız, eşit muamele mecburiyeti, siyasi hayat emniyetinin temel şartıdır. Bu arada, siyasi partilere mensup olan veya görünen hususi maksat sahiplerinin şirretliklerini pervasız olarak tesirsiz bırakmak hususunda partilerin dikkat göstermeleri icap eder.

Siyasi partilerin hangisi işbaşına gelirse gelsin, onları, idare mekanizmasında çalışanların, haklarına ve itibarlarına karşı adaletli bir zihniyette olacaklarına inandıracaklardır.

Zannediyorum ki, Hükümet Reisi ile Muhalefet Lideri arasındaki son tartışmada, iki tarafı sebat ettikleri noktadan ayırmak gayretine düşmeksizin, her iki tarafın bekledikleri şeyleri söylemiş ve temin etmiş oluyorum.

Vatandaşlarıma, Hükümetle ve iktidar partisi ile muhalefet partisi arasında görüşme ve araya girme safhalarını olduğu gibi anlatmış olduğumu ümit ederim. Varmak istediğim netice, başlıca iki parti arasında temel şartın, yani emniyetin yerleşmesidir. Bu emniyet, bir bakımdan memleketin emniyeti manasını taşıdığı için, benim gözümde çok ehemmiyetlidir. Muhalefet, teminat içinde yaşayacak ve iktidarın kendisini ezmek niyetinde olmadığından müsterih olacaktır. Büyük vatandaş kütlesi ise, iktidarın bu partinin veya öteki partinin elinde bulunması ihtimalini vicdan rahatlığı ile düşünebilecektir. Bu neticeye varmak için karşılaştığım güçlükler, çok zaman, yalnız ruhi mahiyette olan amillerdir. Bu güçlükleri yenmek için, siyasi hayatımızı idare eden, iktidarda veya muhalefetteki liderlerin samimi yardımlarını isterim.

Bu beyanatımı, neşrinden önce, Başbakanla Muhalefet Lideri görmüşlerdir.

12 Temmuz 1947

T.C. Cumhurbaşkanı

İSMET İNÖNÜ

Notlar

ⁱ Bu oyların sahipleri Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan, Fuat Köprülü ve Emin Sazak'tır.

ⁱⁱ 1947 yılında gerçekleşecek olan genel seçimler, muhalefeti hazırlıksız yakalar bir şekilde öne çekilerek, 1946 yılında gerçekleştirilmiştir. İktidarın aldığı bu kararın, hemen her fırsatta muhalefetçe 'şiddetli' bir şekilde eleştirildiği bilinmektedir.

ⁱⁱⁱ Beyannamenin tam metni için bkz. Ayın Tarihi, Temmuz 1947, No. 164, s.14-16.